

A Rippl-Rónai tanítványok Rippl-Rónai művészetének hatása az 1910-es években Kaposváron

HORVÁTH JÁNOS

Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága
H-7400 Kaposvár, Fő utca 10., Hungary, e-mail: horvathj@smmi.hu

HORVÁTH, J.: *The impact of Rippl-Rónai's art in Kaposvár in the 1910s.*

Abstract: This paper focuses on the direct effect of József Rippl-Rónai's artistic work on the town of Kaposvár and the young artists living there. We are looking at what effects Rippl-Rónai – an artist strongly associated with Kaposvár through his family, home and work – had in his home town, while he brought modernisation and renewal to Hungarian painting, and was successful and highly occupied in the art life of Budapest. Apart from Budapest, the art works of Rippl-Rónai were available for being seen by the public only in Kaposvár, from the early 1900s. The artist – earlier a chemist assistant – returned from his decade-long stay in Paris as a different person. To convince the audience about the value of his treasures, he bought an estate on Róma-hill. In Kaposvár the artist was independent from both the bureaucrats and from any commissions. Local artistic life was lagging behind and thus did not mean equal competition for Rippl-Rónai. Instead of him, it was Ödön Rippl-Rónai, his fervent brother, who faced such challenges. The Rippl-Rónai brothers brought a grand era for the town of Kaposvár: the rising of its art life to a European level. The legacy that is gathered together in the Rippl-Rónai Museum can be analysed from various aspects. This is the first occasion that we are dealing with the artist's disciples.

Keywords: József Rippl-Rónai, Róma-Villa, Kaposvár, Ödön Rippl-Rónai collection, fauve-painting, "Hungarian Fauves", Sándor Galimberti, Ferenc Martyn, Aurél Bernáth, Béla Kádár, Lajos Kozma, János Balázs, Mária Goszthony

Kaposváron a XIX. század végén hirtelen fejlődésnek indult a képzőművészeti élet. Születésük és elindulásuk sorrendjében egymást követték a festőművészek, akik kiemelkedő szerepet vívtak ki a modern magyar művészetben. A Párizsban élő Rippl-Rónai európai rangra emelkedett. Vaszary, Galimberti, Bernáth, Martyn hírneve országhatárokon túlra terjedt. A város képzőművészeti összképe nem lett egységes. A megjelent stílusokat áttekintve, hol közvetlenül, hol áttételesen, alkalmanként érvényesül a nagy művészek hagyománya. Rippl-Rónai művésze, szellemi befolyása nem vált meghatározóvá. A fő kérdésünk, hogy miért nem?

Rippl-Rónai József, Vaszary János, Kunffy Lajos közös generáció tagjai. Élénk művészeti élet zajlott körülöttük. A legfrissebb francia stílusokat közvetítő Vaszary Pesten és Tatán élt. 1920-tól kinevezték a Képzőművészeti Főiskola tanárává, s az ottani tanítványi körből nőtt ki a magyar avantgárd első nemzedéke. Kaposváron a közös tárlatokra küldött képeivel volt jelen. Kunffy húsz évig élt Párizsban. Francia művészek egy csoportjának

budapesti kiállítását rendezett, s ezért megkapta a francia becsületrendet. A művésztelepként is jól működő somogytúri birtokán Rippl-Rónai és Iványi-Günwald is dolgozott. 1934-től 1962-ig, a haláláig ő volt a helyi művészet nagy öregje.

Rippl-Rónai 1913-ban elkezdve, majd 1917-ben megújítva, Kernstok Károllyal, Vaszary Jánossal és a szobrász Vedres Márkkal közösen Képzőművészeti Szabadiskolát nyitott Budapesten a Haris-köz 2-ben lévő Művészházban. A szabadiskola a párizsi Julian Akadémia kötetlen szellemében működött, ahol nem volt vizsga. 1919 nyarán Rippl-Rónai a Tanácskormány megbízásából a Somogy megyei Mosdóson, a Pallavicini-kastélyban művésztelepet indított, amely a Tanácsköztársaság bukásával megszűnt. Ugyanekkor jelölték őt az Iparművészeti Főiskola tanárává, de az események elsöpörték a kinevezését.

Megvizsgáljuk, hogy az 1887–1900-ig Párizsban élt és hazatért szellemóriás, Rippl-Rónai jelenléte milyen mértékben mutatható ki a korabeli Kaposváron.

1902-től 1927-ig, a haláláig élt a szülővárosban, ahol nagyon sokat dolgozott. Két festői korszaka született: az enteriőr- és a mozaikos képek korszaka. A létrejött művészet a szorosan vele élő emberi közösség, a vidéki életkörülmény, valamint a művész európai horizontú szemléletmódjának sajátos együttállásából sarjadt. A Róma-Villába költözéstől, 1908-tól 1914-ig számolhatunk a Kaposvár művészetében dicsőséges periódussal, amikor modern művészeti központról beszélhetünk.

A huszadik század első évtizedében újból elindult Kaposvárról egy szintén három tagból álló generáció: a magyar kubizmus előfutára, Galimberti Sándor; az absztrakt szürrealizmus egyik legjelentősebb hazai képviselője, Martyn Ferenc és a kora időszakában kubo-expresszív, majd posztimpreszionista festészetet folytató Bernáth Aurél. Galimberti és Martyn Párizsban, Bernáth Berlinben töltekezett fel az európai művészet újabb kihívásaival. Bernáth 1945-től harminc éven át tanított a Képzőművészeti Főiskolán. A magyar festészet egészét érintő posztnagybányai stíluselvet valló tanítványi körének hatása Kaposvár 1960-as, 70-es évekbeli művészetét határozta meg. Az ütközött össze a Pécsről jövő, ellentétes nézetet képviselő Martyn-féle absztrakt hatással. A három művész Rippl-Rónaival személyes kapcsolatban állt. Rippl-Rónai nélkül biztosan más festői pályán haladtak volna.

Rippl-Rónai tanítványi körét, az idetartozó életrajzi mozzanatokot, a helybéliekre gyakorolt nevelő, tudatformáló hatásokat próbáljuk feltérképezni.

Az 1908-ban birtokba vett új otthon, a kaposvári Róma-hegyen álló Róma-Villa, több mint a művész alkotói környezete: a modern művészet új centruma lett. Rippl-Rónai József a festészet megújításáért vívott siker harcával példaképpé vált. A vele szimpatizáló művészekkel barátságot tartott, a megrögzött felfogásukat szigorú kritikában részesítette. Spontán szerveződve, a családi kört fokozatosan a baráti társaságra kiterjesztve tágult a művészi élet körülötte. Ő valójában nem is szervezett, inkább „udvartartást vitt”. Az udvar az ő szép parkos műterme. Akikről arcképet festett, vagy lerajzolt, átestek a magán szféra szűrőhálóján. Azt az embert ő valahol a gondolatában, kíméletesen, vagy fölényes gesztussal a „helyére tette”. Lehet a modell érdekes karakter, megszeretett barát, szép arc, eladható portré. A ránk, utókorra maradt képekről mindez leolvasható. – „Természete szerint zárkózott, szinte szemérmes ember volt, kitől magától csak közvetlen hozzátartozói tudhatnak meg egyet-mást, igen keveset. Igazán alig engedett valakit a maga közelébe, a tudakozást, a bennsőjére föltett kérdést mindenkor tréfálkozással ütötte el. Kevés barátja volt, néhány kiváló francia és magyar művész, nevezetesen Vaszary János. A szegényeket szerette és idegenkedett kora hivatalos nagyságaitól. Órákig elbeszélte egy sorstalan festővel, átadva tudománya egy részét, de elkerülte azt, hogy Benczur Gyulával találkozzék, kinek nevét soha ki sem ejtette. Könyörtelen volt, ha művészetről esett szó és bár nem hangoztatta, ismerte saját életművének jelentőségét, öntudatos, büszkeség nélkül önérzetes maradt.”¹

Rippl-Rónai József életútját ismerve találunk egy fontos vonást, a magánéleti, családra, otthonra intézményesített gondolkodásmódot. Ő maga nőtt fel egy privát intézménnyé. Magányos küzdelmében, rákényszerülve vált saját ügyeinek intézőjévé, karrierjének kovácsává. El kellett szakadnia attól a világtól, amelyben szocializálódott. Fiatal korában, patikus segédként és házitanítóként ránevelte a sors a fölötte álló úri világ iránti meghajlásra, a szolgálatkész modorra. Pedagógus családba született, ahol a tiszteletudást, a nagyon szerény és mértéktartó magaviseletet, hivatali ranglétra iránti alázatos szolgálatot kellett megtanulni. Az apa kitüntetett oktató volt. A négy Rippl fiú felnevelésében elsőként nem a feltörekvés, hanem a tisztesség és szeretet érvényesült. A kisvárosi polgári ambíció a biztonságra való törekvéssel karöltve működött. Ezeket a józan szabályokat Rippl-Rónai József művészi karrierje törte össze. A biztost váltotta bizonytalanra, amikor huszonegy éves korában a gyógyszerészettel szakítva, gróf Zichy Ödön két fiának volt a házitanítója lett. Csak félig-meddig vált be a titkos számítása, hogy a grófban a művészi tanulmányokhoz szükséges mentort szerezzen.

A feudális kor igénye szerinti alázatos hangnemű segély- és ösztöndíj kérvényező leveleket felváltotta a rövid, lényegre törő, radikális fogalmazás – magaviseletben, szóban és képekben egyaránt. Nagy kockázatot vállalt azzal is, hogy miután Párizsban Munkácsy segédjeként beilleszkedett a felső társasági életbe, elhagyta azt a kört, amikor a sorstalansággal fenyegető modern festők útjára lépett. Palástolt indulattal lezajlott láncolatlan önérzeti lázadások tették őt festőforradalmárrá. Nem akart Munkácsy utánzó lenni, nem akart a műkereskedők zsánerkép megrendelésére dolgozni, nem akart az akadémikus magyar művészeti viszonyokba beilleszkedni.

A vasutas ranglétra alsó fokait taposó öccse elhülve írta bátyjának: „Szikszay szerint a Nemzeti Szalon megnyitásán soha nem hallott modorban értekeztlé Wlassitszal.”²

Párizsból hazatérve a hivatalok egyáltalán nem fogadták Rippl-Rónait tárt karokkal. Az Ödön testvér naiv hite szerint azért, mert Wlassits Gyula vallás- és közoktatási miniszter egyszer megorrolt rá az illetlen viselkedés miatt. Kiállítási szerepléseire a sajtó kritikák elutasítással reagáltak. A képeit tartották illetlennek, idegennek, maguk közé nem valónak. Ha jelentkezett, önálló kiállításra nem kapott helyet hivatalos kiállítóhelyen. Elérhetetlen volt a Nemzeti Szalon és a Műcsarnok. Nem is várt arra, hogy hamarosan bejusson oda. Erős céltudatra vallanak az érvényesülésért tett önálló lépések. Párizsban a hivatalos zsűri eltiltása ellenére is megtalálták a módját a modern művészek, hogy a nagy szalonoktól független helyeken jussanak nyilvánossághoz. Kávéház, szórakozóhely, szálloda, minden alkalmas lehet kiállításra, ahol sok ember gyűlik össze. Művészünk is ezen az úton tört előre. „...*Miután én érdekből soha nem dolgoztam, miután soha, semmiféle elismerésre, kitüntetésre nem számítottam, könnyűnek tűnik fel nekem a szenvedés, nem érzem soha, ha ütnek, úgy hozzászoktam...*”³

Rippl-Rónait Párizsban a sajtó kritika nem ütlegelte, hanem méltatta. Sürgette őt az a törekvés, hogy hazájában is ugyanúgy megbecsüljék. Erős volt benne a szülei iránti kötelességtudat, hogy megnyugtassa őket rendhagyó élete miatt. Sok energiát fordított arra, hogy a szülőváros tisztelettel tekintsen rá. Ha megmarad Munkácsy Mihály epigonként szalon- zsánerkép festőnek, a szülők és a város akkor is büszke lett volna rá. Az országos hadviselés mellett külön kis csatát vívott Kaposváron. Kitüntetés volt, hogy beleavatkozott az 1902-es kilátástalanul provinciális művészeti életébe és kimozdította. Magyarországon először, 1896-ban egy budapesti magánlakásban, zárt körben, Sima Ferenc országgyűlési képviselőnél mutatkozott be alkotásaival. Az első nyilvános kiállításra 1900-ban Budapesten csak a Royal Szálló üres lakosztályaiban talált módot. Két év múlva termeket bérelt a Merkúr palotában. Kaposváron

¹ Martyn Ferenc: Rippl-Rónai arcképehez. In.: Visszaemlékezések Rippl-Rónai József-re. Kaposvár, 1958.

² Horváth János: Rippl-Rónai emlékkönyv. Ödön levele. Kaposvár, 1995. 21-23. oldal

³ Bernáth Mária: Rippl-Rónai. Rippl levele Lyka Károlynak. Neuilly, 1899. Szemimpex Kiadó. 1998. 131. oldal

a tanítási szünetkor üres Anna iskola osztálytermeiben állított ki. 1906-ban a Könyves Kálmán Műkiadó Rt. termeiben, falon, földön, bútorokon összezsúfolt képei kiállításával és árverezésével jutott végre sikerre. Az újságírók, műkritikusok a szokatlan helyre vitt kiállításra még jobban odafigyeltek, továbbá sikerült kikerülni a hivatalos fórumok és a maradi felfogás általi gáncsoskodásokat. A művész később bevallotta, hogy már-már a hazardjátékos félelme és izgalma volt cselekedetének rugója. Jó érzékkel tudta felmérni a magyar társadalom szövevényes rendszerét, amelyben bármely kevésbé feltűnő változtatási törekvés is előbb elvérzik, mint a modern festészet. Eddig még kevésbé értékelt képességére vall, hogy hat év alatt sikerült átverekednie magát a monarchiabeli Magyarország labirintusán. Előre átgondolta, hogy kiket állíthat majd maga mellé. Micsoda megtévesztően furcsa látszat, hogy egyszer csak előáll kaposvári dzsentri földbirtokos szerepben, hogy azután belevehesse magát Budapest nyüzsgő világába!

A társasági életbe való bekerülés az iménti számításokra alapult. Sima Ferenc képviselő lakásán, személyes beszélgetéssel győzte meg gróf Andrássy Tivadart, hogy referencia nélküli megbízást adjon új házának ebédlője megtervezésére és kivitelezetésére. Somssichék, a somogyi földbirtokos testvérek, diákkori ismeretség alapján lettek támogatói. Szívesen élt gróf

Somssich Géza, Béla és Eszter, valamint Goszthony Mihály meghívásával a kivadári, a körtvélyesi, a somogyeszi, az alsóbogáti, a bárdudvarnoki nemesi kastélyokba, ahol a szellemi elit találkozott. A társaság meglepetésére, a vendégként jött Rippl-Rónai festésébe kezdett. Felfigyeltek munkájára és a furcsálló kérdésekre udvarias és meggyőző magyarázattal szolgált, miszerint ő egy Párizsban már elfogadott művészetet képvisel. Így akadt még tehetősebb személy is, aki meghívta birtokára vadászatra, nyaralásra. Olyankor arcképet készít a ház uráról és asszonyáról, a szép kastélyukról. Figyelmes gesztusként tanácsokat ad a földbirtokos festegető leányának, a festői előmenetelére. Ennek az érvényesülési módnak Magyarországon nem volt hagyománya, ha csak a XIX. századi vándor festőket nem számítjuk előzménynek, akik a nemesi házat dekorálták. Rippl-Rónait bizonyára imponáló szándék is vezette. A földbirtokosok nyitottabbak voltak a művészetek befogadására, mint a kaposvári polgárok, ahol Ady szavaival: „egy-egy század volt egy-egy óra.” A modern költészet úttörőjének méltó festő kortársa, Rippl feltartóztatlanul nyomult előre, sorra véve a magyar társadalom adta akadályokat.

A sikerek egyik eredménye, hogy egyszer csak talán pusztá udvariasságból Mesternek szólítják. Mesterről akkor beszélünk, ha van tanítvány. Ez is egy adott hely-

*Rippl-Rónai festeni tanítja Anellát. 1912.
Kaposvár, Róma-villa*

Rippl-Rónai tanítványaival a Haris-közi szabadiskolában.

Fotó: Rónai Dénes

zet kihívása lehet, amely előtt lehetőség nyílik. Egyaránt kikérik véleményét a művészet lényegét és mellékesnek számító dolgokat illetően. Nem szónokol, nem beszél kéretlenül. Nyilatkozataiból világossá válik, hogy a műveltsége széleskörű. A párizsias művészi megjelenése, művészete meggyőző hatású. A róla megjelent újságfotók által megteremtődik a modern művész ikonja. „Ez az öreg szépfiú bizonyos zseni, nagyon nagy ember s felséges életű. Még dekoráló hajlandósága is amellet szól, hogy szépíteni kívánja a világot, amelyre ez ráfér.” – írja róla Ady Endre a Vasárnapi Újságban.⁴ Kaposvári honfitársát, Vaszary Jánost érzi legközelebbi harcos társának. Pesten a Kairó kávéház művészasztalánál olyan festők, művészettörténészek és múzeumigazgatók barátságát élvezi, mint Mednyánszky László, Ferenczy Károly, Majovszky Pál, Lyka Károly és Petrovics Elek. Abban a körben senki nem firtatja a diplomát és az adott szót igazoló pecsétes papírt. Negyvenöt éves, amikor Budapesten célba ér. A hivatali feltételek teljesítésétől függetlenül kapja meg a sikert és a gazdagságot. Még húsz év van hátra az életéből, amely alatt már nem kell küzdenie az érvényesülésért. A lábai előtt hever a művészársadalom a zsúrikkal, a kiállítási intézményekkel

együtt. Legalábbis 1911 körül így érezhette, amikor a Nyugat megjelentette „Visszaemlékezéseit”. Egyedül az iskolarendszerbe nem tud bejutni. Ez a Hivatal bosszúja. Nem jut hozzá, hogy a művészeti képzésben, az iparművészet, otthon kultúra modernizálásában is helyet adjanak számára.

A fiatalokat oktató Rippl-Rónairól két fénykép ismert. Egyik, ahol a festegető Anella mellett áll, a másik a budapesti szabadiskolában Goszthony Mária rajzát korrigálja. Bár pályázott rá, nem találunk életében államhivatali rendszer szerinti oktatási tevékenységet.

Szűk családi és baráti körben kezdett kötetlenül foglalkozni a rajztanítással. Az apja által igazgatott Cigli iskolában volt eset, hogy felállt a katedrara rajzórát tartani az iparos tanoncoknak. Köztük nehezen kezelhető gyerekek voltak. Az ilyen tapasztalat inkább eltántoríthatta az oktatási rendszertől azt a Rippl, aki maga sem bírta elviselni diákként a kötöttségeit. Tudjuk, csak a négy alsó évet teljesítette a gimnáziumban.

A franciaországi tartózkodás végén, 1899-ben Banyulsban Aristide Maillol vendége volt. A párizsi műteremből kiszabadulván, a spanyol határszéli hegyvidéken töltött hónapok alatt rengeteget festett. Maillol unokaöccsének, Gaspard Ribot Maillol-nak a festői képzésével is eredményesen foglalkozott. Soha oly megszállott szorgalommal

⁴ Vasárnapi Újság, 1915. szeptember 19.

Gaspard Ribot Maillol: Banyulsi részlet, 1899.
olaj, karton RRM

nem alkotott. Egy vidéki birtok művészi alkotásra serkentő létformája utáni vágy valószínűleg ott született meg, s addig munkálkodott benne, míg megvalósult számára is.

„Banyulsban természetesen megismerkedtem az egész Maillol-familiával. Van köztük borügynök, halász, író, muzsikus. Ez utóbbi, a Wágner imádó, **Gaspard Ribot Maillol**, miattam vagy inkább általam kapott kedvet a pikturához. Mái is hálálkodik érte. Tizennyolc éves volt akkor, talentumos, jó ízlésű fiú. Jellemző, hogy azonnal festeni kezdett, rajzolni csak később. Mindjárt kezdetben igen érdekes embernek mutatkozott. Nagybátyja, Aristide Maillol hüledezett bámultában: nem tudta a dolgot megérteni. De három évvel ezelőtt már arról értesített, hogy Gaspard kiállítását rendez Druet-nél Párizsban, majd meg hogy a kiállítás sikerrel járt, a fiúnak megvették összes tollrajzait.”⁵

Gaspard Maillol végül papírgyáros lett. A művészek által használatos minőségi rajzlapokat küldött Kaposvárra Rippl-nek. Martyn Ferenc is sokat használt a Maillol-papírosból.

A művész testvérei, Rippl-Rónai Ödön és Sándor szerény tehetséggel, jó karakter érzékkel pasztell port-

rékat festettek. Hiányzott belőlük a művészi formakultúra megteremtéséhez szükséges alapozó rajztanulmány. Dilettáns hibáik ellenére, bátran utánozták bátyjuk egyszerűnek tűnő modern forma- és szín redukációs ábrázolási elveit. – Bizonytalan arányérzékkel kontúros rajzhálóba foglalták a színes, sík felületet.

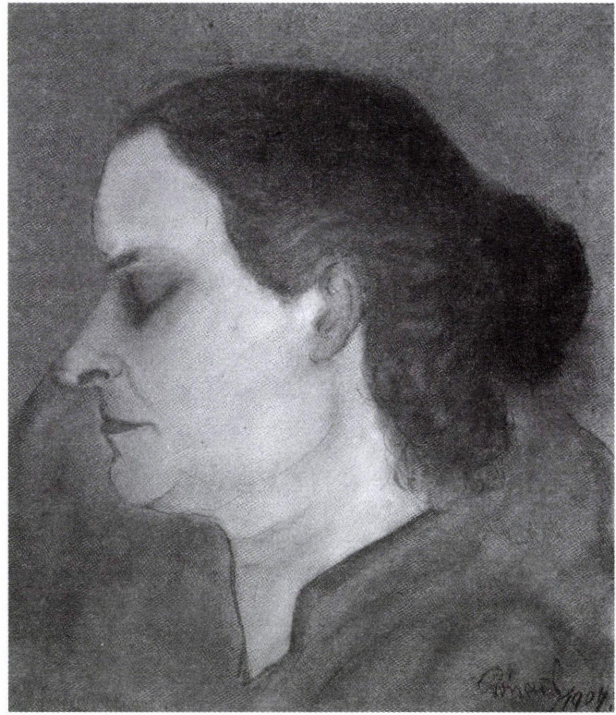
A Rónai szignó használatát József akkor tiltotta meg Sándornak, amikor az operaénekes testvér festőművészi felbuzdulásában, a bátyja utáni népszerűséget is bezsebelve, a pesti Operaházban portrézta a társulat tagjait. Ödönnek volt egyéni szerkesztésű RRÖ betűs szignója. Néhány alkotása ismeretében sajátos, naiv báj fedezhető fel bennük. A mai műkereskedelemben előfordult, hogy a két fiatalabb testvér szerény kis munkáját József bátyjuk műveként forgalmazták.

A művészi próbálkozás terén Rippl-Rónai Ödön több elnézésben és kivételezésben részesült. Ő volt József pályautójának kezdeti támasza. A művész nagy szeretettel és türelemmel tanítgatta az új stílusok értelmére, melyből Ödön levonta a maga gondolkodására redukált, józan következtetést: a modern kép egyenlő a vázlatlaltal, vagy annak szintjén abbahagyott alkotással. A kezdéshez nem is rossz elmélet idővel sokat fejlődött benne. Múzeum alapító lett az igaz művészet ügyéhez

⁵ Rippl-Rónai visszaemlékezései. Nyugat, 1911. 43. oldal

Rippl-Rónai Ödön: Rippl-Rónai József portréja, 1914 körül. pasztell, papír 34×24 cm. RRM

Rippl-Rónai Sándor: Anyánk alszik, 1904. pasztell, papír 33×28 cm RRM

hűséges és odaadó testvérből. A fivére kontrollja mellett létrehozott egy komoly festészeti gyűjteményt. Vállalta a kaposváriak furcsálló, kritikus megjegyzéseit. Ugyanazon kitartó, privát szellemben tevékenykedett, ahogyan bátyja intézte dolgait. A polgári kultúra magasabb szintjét jelenti, hogy személyében megvalósult egy új intézmény, a környék főhivatású műgyűjtője.

A vasutas Ödön 1911-ben jött vissza Kaposvárra utolsó szolgálati helyéről, Somogyiszoborról, miután nyugdíjaztatta magát. A Fő u. 58. alatti házat vette meg Józseftől, s berendezte a gyűjteményével. Ma is megtalálhatók azok a fiatal művészekről származó alkotások, amelyek a Mester hatása alatt készültek. Hol az élénk, dekoratív síkba fogott színek, hol a pettyes technika, vagy az erősen körülkanyarító kontúr köszön vissza róluk.

Rippl-Rónai József a „Kossuth imádó” János bácsi egyik fiát **Rippl Antal** nevű asztalosmester unokaöccsét megpróbálta művészi bútorok készítésére, az egyszerű vonalú, népies barokk formákra tanítani – a részben az általa szervezett MŰHELY nevű iparművészeti vállalkozásba bevinni 1908-ban. „Toncsinak” azonban iszákos híre volt. Csak egyes Rippl-Rónai kép modelljeként maradt fenn a neve.

Kaposváron Rippl-Rónainak volt ellenzéke és volt saját tábora is. A kettő arányát összevetve, az előbbi rendelkezett túlerővel, s a közízlés is azt támogatta. A fő ellenlábás Bacskay Béla (1860–1938), a vele majdnem egyidős, Müncheneri Akadémián végzett festő. Ő kapta a Városház jól fizetett megbízásait. 1905-ben

a díszterem részére egész alakos Kossuth – kép festésére kiírt pályázatot Rippl-Rónaival szemben versengve nyerte el. A továbbiakban festett reprezentatív igényű, akadémikus Bacskay arcképek uralják a teret Kaposváron, az európai élvonalat képviselő Rippl-el szemben. A Fő téren felállított Kossuth-szobor pályázatakor 1911-ben Rippl-Rónai hiába ajánlotta Vedres Márkot. A helyi érdekkörök érvényesítették akarataikat, amikor Kopits János (1872–1944) művészileg értéktelen munkáját fogadták el. Művészi hírnév dolgában, a város határain Bacskay és Kopits nem voltak képesek túlhaladni. A városi főjegyző, Csukly Károly szép felesége, Rippl-Rónai látásmódja által még szebben, modellként megjelenik Rippl-Rónai 1914 körüli művészetében. De gyümölcsöző visszahatásról nem maradt hír. A Vármegyeházban az előzőnél kedvezőbb volt Rippl-Rónai érvényesülési esélye gr. Somssich Géza barátsága révén. A kapcsolat mindössze egy megrendelést hozott, Makfalvay főispán arcképének megfestését. A műben a művészi szép és az igaz közül az utóbbi érvényesült. A kiváló arckép csalódást okozott a vármegyei vezetőknek. Semmi hízelgő széptevés nem volt az ábrázolásban. Emiatt soha nem rendeltek többet másik képet. Az akkor megnyilvánult halvány bizalom vezetett Rippl-Rónai Ödönt arra, hogy a „R. Rónai Ödön Múzeuma” című műgyűjteményét végrendeletileg a vármegyére hagyja.

A városban a századelőtől működtek műkedvelők, akik igényelték a képzőművészetet. Mihalik Gyula gimnáziumi tanár előadásokat tartott, cikkezett a Szabad Lyceum keretében a modern rajzoktatás alapelveiről,

RIPPL-RÓNAI MŰVÉSZETÉNEK HATÁSA AZ 1910-ES ÉVEKBEN KAPOSVÁRON

az impresszionizmusról, Rippl-Rónai kiállításáról. Fekete Gyula ügyvéd rendezte az első képkiallítást a Siketnémák Intézetében. – „Az 1903.máj.17-én megnyitott képkiallítást, amelyen Rippl-Rónai, Vaszary, Bacskay, Udvardy Géza, Kunffy Lajos, Kopits János, Unghváry Sándor és Ihrig Sarolta képei szerepeltek, Lyka Kárpoly nyitotta meg díszes ünnepség keretében.” Ugyanekkor alakult meg az Országos Magyar Iparművészeti Tanács városi szervezete is Rippl-Rónai, Mihalik Gyula tagságával. A műipari kiállítást a megyeházán rendezték 1905-ben.⁶ A karácsonyra időzített, hagyományosá vált képzőművészeti kiállítás az 1904-ben újonnan épült Fő utcai iskolában, az Anna utcaiban, (ma Kodály Zoltán iskola) a tanítási szünet alatt voltak. Szervezője 1905-től tíz éven át dr. Gulyás Ferenc királyi tanfelügyelő, műgyűjtő, akinek gyűjteményét halála után elárverezték.⁷ Majd Gulyás halála után rendezhetett Rónai Ödön hivatali megbízásból nagyszabású kiállítást. A legnagyobb felbuzdulás a Széchenyi Istvánról elnevezendő, a közművelődés céljainak előbbre vitele érdekében a megyeszékhelyen felépítendő kultúrpalota létesítése körül támadt. Benne képzelték el az új múzeumot és a könyvtárt. A megye és a város egységesen állt a költségek biztosításához. Sajnos nem volt egyetértés a hely kijelölésében, s ezen vérzett el egy a szegedi múzeumhoz hasonlítható elképzelés.

Sok tanulságot vonhatunk le a következő levél alapján, amely az 1907. december 15–1908. január 8-ig tartó „Somogyvármegyei művészek kaposvári kiállításáról” szól. Rippl-Rónai József a Fő utcai otthonában írta öccséhez:

„Kaposvár, Somogy dec 20, 907

Édes Ödönöm. Amint látod itt szorultam. Egy kicsit meghültem és ez elég volt, hogy szívesen maradjak kis otthonunkban, ami minden nap kedvesebb. Tegnap egy szép darab perzsa szőnyeggel is szaporodtunk. Somssich Bélának küldeménye. Nagyon megleptek. I. rangú dolog. – Sárga piros szabályos mintázattal mégis nagyon kellemes. Majd meglátod, hiszen úgy volt, hogy megjössz a karácsonyi ünnepekre. Isten hozna! Ne hogy egy pillanatra is azt hidd, hogy a kaposvári kiállítás tartott vissza – beszámolok neked erről is. A kiállításon 200 kép van – így nevezik. 19 festő munkája. 3 ember van a legnagyobb számban képviselve (körülbelül a fele) Bacskay, Unghváry, Kunffy. Mind a három kritikán aluli. Az első számítás alá sem esik, a 2ik a 3ik akar, de nem tud, mert a művészethez lélek is kell. Ebbe a kategóriába esnek még az öreg Ihrig és Scholtz, Sebők és Farkas, Dörre és Olofson tanárok. Nem jó Mihálik sem. Ellenben Galimberty erős művésznek ígérkezik, színes és formaérzéke, ízlése határozottan feltűnik. Sokat várok tőle. Grünwald Béla rosszul van képviselve. Nem vette komolyan a kiállítást. Vaszary sem, de ő mégis erősen kimutatja az oroszán körmöket. Művészi dolgok – korántsem tréfák. Bosznay rosszul áll itt. Egy kis táj-

képe skót országból igen finom érzést árul el. Udvardy teljesen mutatja be a Benczúr – Lotz iskola pusztítását. Egyszerűen pökedelem. Ezután jövök én 13 képpel. 4 nagy álló kép (köztük a Kalitkás lány) 1 ülő Ripli bácsi; 1 tél, a mernyei vidék a vasút mentén, Papa, mama pastelok és 5 budai téli és nyári kép. Pastelek.

A kiállítás rendezői Gulyás és Scholtz Gyula. Ilyen a közizlés is. Bacskay és Unghváry képek kelnek. Legtöbb a bámulójuk. Még Kopits állít ki – Polányi dr. feje érdekes; a többi Greisler munka. Isten veled csókolunk Jóskád.

Somssich grófné igen ügyes festői dolgokkal.”⁸

A levélből kitűnik, hogy 1907-ben Rippl-Rónai, Vaszary, Galimberty kisebbségben voltak a közizlést uralókkal szemben. A „greisler”, azaz szatócs színvonalú munkákat csodálták és vásárolták a kaposváriak. Rippl-Rónai képet elvétve vettek.

A Kaposváron felnövekvő tehetségek művészi látásmódjának kialakulása, szellemi távlata azon múlt, hogy melyikük tud élni a Mester közelségével. Akik bejutottak a Rippl-Rónai körébe, sokat nyerhettek. Mint egy küszöbön, beléphettek a modern Európába. Külföldi utazással, tanulmányúttal felért az ő szava. A szüntelenül dolgozó, szinte munkamániás művészt nehezen lehetett megközelíteni. Ritkán járt be a városba, lesni kellett az alkalmas órát.

Egy kaposvári fiatalember így figyelte meg a már befutott művészt:

„Kevés beszédű volt, önmagáról pedig alig szólt. Szellemes volt, de sohasem szellemeskedő, s ha valamiről nyilatkozott, annak mindig meg volt a magva, tartalma. S ha a beszélgetésbe mégis belemelegedett, rendkívül közvetlenül, egyszerű módon tudott elbeszélgetni az élet mindennapi dolgairól... Néha találkoztunk vele a mai Béke Szálló, vagy a régi Korona Szálló teraszán, ahol most az Ady kollégium van, bár a mester sem, egyikünk sem volt rendszeres kávéház látogató.”⁹

Az alkalmasszerűen hozzávitt munkákra szívesen adott korrektúrát. A villa forgalma bizonyos napokon nagy volt. Az ott élő kis francia fogadott leány, Paris Anella szerint gyakran túlzottan nagy volt a vendégjárás.

A Róma-hegyi birtok egyik melléképületében elsőként Galimberty Sándor kapott elszállásolást. 1908 telétől 1909 tavaszig lakott és dolgozott benn, ameddig a művész Budán, a Kelenhegyi úti műtermében telelt. A konyha melletti egyetlen vendégszobáról lévén szó, egyszerre csak egy személy lakhatott ott. Galimberty akkor festett témája gyakran azonos a Mesterével: a villa, a vendégház, a műterem, a róma-hegyi táj, virágcsendélet, stb. Rippl-Rónai akkor és ott kialakult kurkoricás stílusával a magyar fauve-izmus meghatározó tényezője. A tehetséges fiatal művész munkáin az elsa-

⁶ Kanyar József: Kaposvár művelődésének kérdései a XVIII-XX. században. In: Kaposvár várostörténeti tanulmányok. Szerk. Kanyar József. Kaposvár, 1975. 510. old.

⁷ Somogyi Hírlap, 1913. október 15.

⁸ A Rippl-Rónai Ödön gyűjtemény. Szerk. Horváth János. Válogatás Rippl-Rónai József festőművész öccsének, Ödönnek írott leveleiből. Földes Mária válogatása. Kaposvár, 2002. 65-66 oldal

⁹ Páti Ferenc: Emlékeim Rippl-Rónai Józsefről. In.: Visszaemlékezések Rippl-Rónai Józsefre. Kapovár, 1958.

játított expresszív színadás, a „vad” szemlélet szembe-
tűnően érződik.

A korrektúra ügyében a művész öccse, vagy Fleiner Mór ügyvéd felesége járt közben. A munkával töltött órák lejártával, a délutáni órákban lehetett menni hozzá. A fiatal korában festőnek készülő Takáts Gyula is részese volt egy róma-hegyi rajz leckének. Az ő munkáinak korrektúrája után Rónai a szintén nála lévő Balázs Jánost arra biztatta, fesse le Takáts Gyulát. „...néhány ecsetvonással, egy-két lila szín felrakásával elkészítette diákkori arcképmet. Rónai lusta nyugalommal a portré hátterébe néhány sárgászöld vonást húzott.”¹⁰

1921-ben Gömöri István, egy művész hajlamú kaposvári gimnazista felvetette barátjának, a rendkívül tehetséges Balázs Jánosnak, hogy „fel kellene keresnünk Rónai mestert a Róma-hegyen. Ezt a tervet megemlítettem a gimnáziumban Halvax Gyuszi barátunknak, aki művésznak készült és ő is örült az alkalomnak, hogy ő is bemutassa dolgait és szívesen lesz vezetőnk, hiszen családja atyafiságos viszonyban van a Rippl családdal. A következő vasárnap máris felkerekedtünk hárman, s vittük vázlatainkat és akvarell készleteinket. Felmerészkedve unokaöccse Martyn Ferenc festőművész fogadott és vezetett be Rónai műtermébe, melyben egy régi fotel, egy régi zongora és egy festőállvány állott, s a falon körül ceruza és tollrajzok, kevés pasztell, kiváló krétarajzok, minden hevenyészett keretézéssel. A mester is bejött, kedvesen fogadott minket, áttekintve dolgainkat, Balázs rajzait dicsérve biztatott nagyobb lélegzetű munkák produkálására. Majd a falon függő munkáira térve, megemlítette az utcai sétálókat, amit a kávéház ablakából rajzolt, majd a „Kaposvári urak a Koronában” címűről szólt és mutatta a Rigó kapitányról (kaposvári rendőrkapitány volt) készített igen hatásos tusrajzát. Ezután a zongorához lépve, azon elfekvő sok francia kiadású könyvből mutatott képeket az ő hozzáfűzéseivel, tollal kijavított téves címeket stb...”¹¹

Kaposvár korabeli művészi közléte és a Róma-villa művészköre közti óriási szellemi távolságra már rámutattunk. Kapcsolódások viszont voltak. Az első számú összekötő Rippl-Rónai Ödön.

Rippl-Rónai Ödönnek a Turul Szálloda kávéházában külön asztala volt, a művészasztal, a házában pedig az ország első modern múzeuma. Otthonának négy szobája a padlótól a mennyezetig zsúfolva volt képekkel. Az első volt a Rippl-szoba, a második a francia művészeké, például Vuillard, Bonnard, aztán a fiatal magyaroké következett Kernstok, Márfy, Czigány, stb. 1910 körüli képeivel. Aki Rippl-Rónai művészetével akart találgatni, először Ödön múzeumába ment. Bernáth Aurél számára „...akkor tárult ki a világ...”¹²

„Rónai (Rippl) Ödön Magán Múzeuma, a Szépművészetek és Népies Művészet köréből” címmel 1912-ben nyílt meg a Fő utca 58. szám alatt. A ház a Róma-villa előtti hat évben a művész tulajdona volt. Abban készült az enteriőr képek korszaka. 1908-ban az új otthonban új festészet: a „kukoricás korszak” született.¹³

A Turul művészasztalának légkörét a humor és az ugratás jellemezte a modern festészet kérdéseit érintő párbeszédekben. A városban voltak téríthetők és hitetlenek. A művészasztalhoz csak a „hívők” ülhettek. A szűk társaságot Ödön tartotta össze. Rippl-Rónai József nem vett részt a művészasztali kvaterkálásban. Fölötte állt az Ödön ajkán csüngő kisemberek társaságán, akik számára öccse is művész volt, mert róluk készítette pasztell arcképeit. Az igazi művész külön asztalnál ült Lazarine-nal, Anellával, Medgyessyvel, Ödönnel, Pubival és rajzolt. A Korona Szálló teraszán is elüldögélt. A Koronában készült rajzok alapján – Wolf tanácsosról, Csukly Károly jegyzőről, Poór Sándor ügyvédről megismert lapokat szemlélve – előkelőbb polgárok körét és technikailag igényesebb műveket látunk. A kávéházi rajzokat, humoros szöveggel kísért karikatúrákat Ödön tette el. Rippl-Rónai Ödön tevékenysége által kelt életre a nagy művész uralkodói előszobája. A műgyűjtésnél becsesebb munkát, amely a legmaradandóbban örökíti meg a korszellemet, aligha tudnánk felhozni.

„A képtár alapját ő vetette meg, példátlan szorgalommal és ügyszeretettel. Apostoli szerénységgel és hittel működött a város kultúrájáért. Az ő neve itt e városban szétválaszthatatlanul össze kell, hogy forrjon nagy fivére nevével.”¹⁴

Rippl-Rónai József gondoskodott arról, hogy a város lakói az elsők között ismerjék meg művészetét. 1905-ben, 1913-ban és 1920-ban rendezett nagy önálló kiállítást. A minden év karácsonyi „Somogyvármegyei képzőművészek kaposvári kiállításán” rendszeresen nagy anyaggal vett részt. A helybéli elismertség azzal tetőzött, hogy az 1913-as kiállítását a vármegye főispánja nyitotta meg. A kaposvári elismertség nem volt meggyőző erejű. A fővárosi sikerek hírei nyomán puhult meg iránta a hivatal. Goitein Mór belvárosi képerkeskedésének kirakatában sokan emlékeznek egy nagyméretű kukoricás képre.

Az 1905-ös Anna iskolai, 163 művét felsorakoztató kiállításról egy szemtanú így emlékezik.

„Értetlenül és haragosan néztem a kisvárosi közönséget, amely mosolyogva, kritizálva, itt-ott gúnyos megjegyzésekkel nézegette Rippl-Rónai képeit, mint jól sikerült életceket idézgetve a katalógusból azokat a kedvesen közvetlen címeket, amelyeket a művész képeinek adott: Piacsek bácsi pipálgat, vagy Lazarine influenzás, vagy Öreg férj, fiatal feleség és hasonlókat. Annyira bántott a gúnyos leki-csinylés, mintha személyes sérelmem lett volna.”¹⁵

¹⁰ Takáts Gyula: Egy kertre emlékezve. Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest, 1971. Start a déli folyosóról. 23. oldal.

¹¹ Gömör István emlékirata. In.: Horváth János: Balázs János festőművész emlékkiállítás katalógus. Rippl-Rónai Múzeum Kaposvár, 2005.

¹² Bernáth Aurél: Így éltünk Pannoniában. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1956. 316. l.

¹³ Horváth János: A Rippl-Rónai Ödön gyűjtemény. Kaposvár, 2002. 10-47. oldal.

¹⁴ Bernáth Aurél: Megnyitóbeszéd Rippl-Rónai József halálának 30. évfordulóján rendezett kaposvári ünnepségen. In.: Visszaemlékezések Rippl-Rónai József-re. Kaposvár, 1958.

¹⁵ Fóthy János: Emlékezés Rippl-Rónai József-ről. In.: Visszaemlékezések Rippl-Rónai József-re. Kaposvár, 1958.

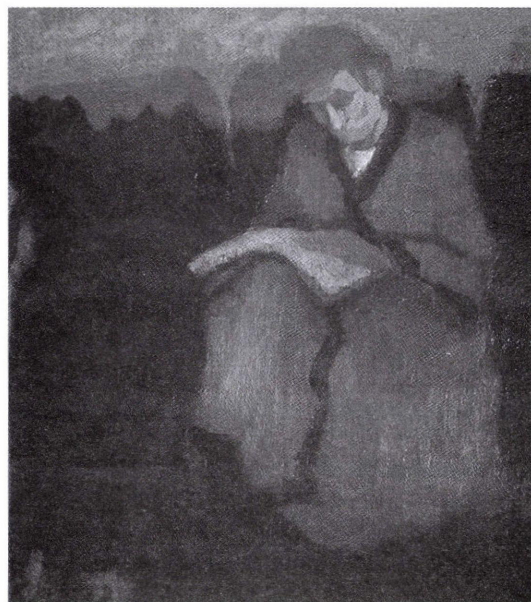
Ugyanez a kiállítási anyag néhány hónappal később Budapesten, a Könyves Kálmán Szalonban teljesen elnyeri a közönség tetszését. Az átütő erkölcsi és anyagi siker gyökeres fordulatot hozott a művész életében és a hazai képzőművészetben. A kaposváriak szemében ez a siker érthetetlen és valószínűtlen.

Ödön első hivatali megbízásból a Vármegyeházban rendezte 1912-ben a „Tizennégyek kiállítását” Csók, Ferenczy, Fényes, Glatz, Iványi-Grünwald, Katona, Kernstok, Kosztolányi-Kann, Magyar-Mannheimer, Perlmutter, Rippl-Rónai, Szinyei Merse és Vaszary képeiből. Ödön 1921-ben bekövetkezett halála törést okozott a művész munkakedvében is és város művészeti életében. Ezt tükröz egy 1923-ban nyílt kiállítás. – „Gyűjteményes kiállítás a Turulban. Kaposvár és Somogy műértő, műpártoló közönségét kellemes látványossággal lepi meg szombat délelőtt két lelkes ember: Kozma Sándor és Goitein Mór. Szinte lehetetlen akadályokat leküzdve, a két képkereskedő nagyszabású kiállítást rendez a Turul nagytermében. A kiállításra kerülő képek alkotói közt az ország leghíresebb festői szerepelnek. Nem kevesebb, mint 150 képpel nyílik meg a kiállítás, melynek anyaga művészi értékben, becsben messze túlszárnyalja az utóbbi években rendezett kiállításokat. A kaposvári és somogyi művészek közül Rippl-Rónai József két arcképpel, a Berlinben élő Bernáth Aurél önarcképpel, Bacskay Béla, Kunffy Lajos tájképekkel, Balázs János iszákajjai tájképekkel, önarcképpel szerepel, és kelt méltó, megérdemelt feltűnést.”¹⁶

Az újságcikkből kitérni, hogy Rippl-Rónai már nem ügyel arra, hogy a kaposvári csoportkiállításokon továbbra is domináns szerepe legyen. Amíg hazatérését követően, 1903-ban a Kaposvári Szabad Lyceum által rendezett műkiállításon 80 képe volt, most már csak két arcképet küldött a 150-es mezőnybe. A változás a budapesti Zorka ügyel függ össze. A nagy távlatokat felmutató kaposvári művészet alkonya eljött. A modern fiatalokat Bernáth Aurél és Balázs János képviseli. Galimberti akkor már nem él. Jön még újabb nemzedék, de a fellépő fiatalokat nem tudjuk Rippl-Rónaihoz kötni. A hagyomány megszakadt. Az Ödön által alapított Rippl-Rónai Múzeum képei raktárban szunyognak. Nagyon nehezen kerülnek a közönség elé.

Kiválogattunk a Rippl-Rónai Ödön gyűjteményből egy képcsokrot Rippl-Rónai követőitől.

Galimberti Sándor (1883–1915) a Kaposvárra települt olasz festőművész Luigi Galimberti (1847–1897) fia. A Mester szerette a nála 22 évvel fiatalabb művészt. A Róma-Villa vendégházában készült expresszív hatású festményein viszontlátjuk Rippl-Rónai háza táját. Galimberti 1914-ben kubista képekből álló tárlattal állt a kaposváriak elé. A korszakos jelentőségű kiállításról Rippl-Rónai annak ellenére írt üdvözlő újságcikket, hogy számára az a stílus idegen útja a művészetnek.

Galimberti Sándor: Olvasó öregasszony, 1907. olaj, vászon, 65×55,5 cm, RRM

Galimberti Sándor: A Rippl-Rónai villa télen, 1908–9. olaj, vászon, 55×62 cm, RRM

Galimberti Sándor: Róma-villa részlet, 1909. olaj, vászon, 59×75 cm, magántulajdon

¹⁶ Gyűjteményes kiállítás a Turulban. Új-Somogy, 1923. június 8. 1. oldal.

Paris Anella: Virágcsendélet, 1914. olaj, karton

Paris Anella (1899–1974) a művész francia születésű nevelt leánya kivételes helyzetben volt. Rippl-Rónai gondos atyaként foglalkozott művészi művelésével, festeni tanította.

Anella ügyesen tudott kukoricás stílusú virágcsendéleteket festeni. „1911- és 1912-es évben már Józsi bácsi erősen forszírozta, hogy rajzoljak. Főleg Kaposváron, a téli estéken vele együtt rajzoltam lúdtollal, tintával.” 12-ben aztán már kis csendéleteket festettem, amelyekért tőle ugyan dicséreteket kaptam, de amelyekért magam nem nagyon lelkesedtem. A szénkereskedőből nagy képgyűjtővé vált Nemes Marcell meglátta képeimet és – talán buzdításképpen – megvett tőlem egy muskátlis csendéletet...” – írta emlékkönyvébe Anella.

Paris Anellának nem voltak művészi ambíciói. Abba hagyta a festést.

Medgyessy Ferenc 1913-ban lakott Rippl-Rónainál. Festett és szobrokat faragott. Rónai Ödön gyűjteményébe kerültek az 1915-ben, a galíciai fronton festett rippl-rónais képei.

Rippl-Rónai a tanítványi kört firtató kérdésre írta: „Közvetlen tanítványom nem is volt más, csak a már említett ifjabb Maillol. Hacsak még a „Pubit”, a tizenegy éves Martyn Ferencet nem számítjuk annak, aki itt a kaposvári tanyámon rakoncátlankodik, s ha belopakodik műhelyembe, szívesen tisztogatja pasztelles skatulyáimat, hogy a kisebb krétadarabokat megkaphassa. Sok

Medgyessy Ferenc: Vasárnap délután, 1915. olaj, lemezpapír, 27,5×36,5 cm, RRM

Martyn Ferenc: Róma-villa előtt, 1913. pasztell, karton, 36×51,5 cm

tehetséget látok benne. A legjobb megfigyelők egyike, kiket valaha láttam. Többnyire emlékezetből rajzolja vagy festi érdekes, korát messze meghaladóan okos dolgait. Minden erőltetés vagy szisztematikus oktatás nélkül figyelmeztetem erre is, arra is aminek fejlődése érdekében éppen szükségét látom. Mondhatnám minden munkája meglepetés.”

Martyn Ferenc (1899–1986) volt a Mester festőina-
sa, ecsetmosásra, a paletta levakarására volt befogva. A figyelmes, ambiciózus gyermek jó tanítványnak bizonyult. Egy családi legendától indítatva romantikus színezetű lett a kisfiú öntudata, amikor Lovag Martyn Gaston névvel szignálta képeit.

„A Róma hegy paradicsomi világ volt. Igaz, benne inas voltam, amolyan hozd-vidd igazi inas, aki ott állt a festő állványa mellett, kereken húsz esztendeig. A műteremben rendet tartottam, magamfajta; a festő azt mondta: „*Mindent összeraksz, nem találok, ami éppen kell.*” Nem volt bőbeszédű, nem filozofált – néha nem tudom miért, Balzacot láttam külsejében is – de a mesterséget, a kézművességet naponta láttam, tapasztalhattam. A parkban színes kerti bútorok álltak, mezíten és század eleji kalapos, uszályos nők jöttek-mentek, vendégfogadáskor a pinchehideg bort vászonkancsóból én töltöttem a pohárba.

Széles legyezők, sokféle vendég – szegény ördögök és hóbortosok, jómódúak, sőt gazdagok, de főképp írók, festők, szobrászok – ott volt Medgyessy, Vedres, Ady Reinitz Bélával, sokan mások. Magától valónak tűnő ma úgy mondom, jó sors és szerencse: ott álltam a festő mellett, láttam és hallhattam ezt a világot.”¹⁷

„Ebben az időben a festészetet az ő szemével láttam. Többnyire csak pasztellel dolgoztam, de egy alkalommal elővettem egy kartont és belső izgalomtól fűtve, elkezdtem festeni a róma-hegyi park egyik épületét, a körülötte lévő fákkal, bokrokkal. Erős égetett színeknél a kontúrok közt dekoratív felületek. Olyan volt, mint egy Rippl festmény. Amikor a mester hazaérkezett, megmutattam neki a képet. Rippl kevés beszédű ember volt, különösen, ha számára nehéznek tűnő gondolat előtt állt. Ilyenkor elhalkult a hangja, keresgélte a szavakat és szinte csak magának beszélt. Máskor komoly kérdések előtt tréfával tért ki. Nézi a festményt és azt mondja: „*Hát ez így nem lesz jó! Mindenki fessen a maga módján.*” E néhány szó abban a pillanatban azt jelentette számomra, hogy a magam helyét kell keresnem, de hol, hogyan? Mégis, ez az egyetlen megjegyzés elegendő volt arra, hogy mindenkor óvakodjam bárkitől bármit is

¹⁷ Martyn Ferenc: Töredékek. Pécs, 1979. 107-108. oldal.

átvenni, ami nem az enyém. *Mindenki fessen a maga módján.* Ezzel véget is ért a korrektúra. Kimentünk a parkba uzsonnázni.”¹⁸

Rippl-Rónai sok évig hagyta, hogy a fiú az ő stílusában tanuljon meg festeni. Aztán látta, hogy eljött az idő, amikor az önálló fejlődés gátja lenne, ha úgy engedte a művészi pályára. A Munkácsy segédeként szerzett tanulság, az epigonná válás veszélye okán kellett szólnia. A kurtára szabott felszólítás drámai eltaszításként hatott a fiúra. Érzelmileg is elszakadtak egymástól. Az ifjú Martynban fájó indulatok kavarghattak, mert olyan gond szakadt rá, amellyel az addig boldog, önfeledt festészeti játékában még nem találkozott. Az 1920-as években történt levélváltásukat ismervén, nem rendeződött a kapcsolatuk, sőt inkább elmérgesedett.¹⁹ Martyn első kiállításán, Kaposváron a Korona Szálló nagytermében már Dürer szellemében készült, öregasszonyt, önarcképet ábrázoló festményekkel szerepelt. Majd csak a párizsi évek munkája során alakul ki egyéni festői világa.

Rippl-Rónai Ödönben nagyobb tapintat, vagy tán pedagógiai érzék volt, mint a művészen. Pénzt adott, egy-egy csekély összeget a gyermek Martyn Ferenc képeiért. A múzeumba került gyűjteménye megőrizte a kezdő művész meglepően ripplis szemléletű alkotásait. Ödön utolsó helyszínű, Rózsa utcai magánmúzeumának felirat tábláját Martyn készítette.

Bernáth Aurél (1895–1982) művésszé válásában áttételes és bonyolult Rippl-Rónai József szerepe. A mentorként működő közbülső személy, Rippl-Rónai Ödön volt, mint az átjárás kulcsa kettejük között. Bernáth Aurél nem szerette Rippl-Rónait. Művészi jelentőségével tisztában volt. Az Így éltünk Pannoniában című regényében gyönyörűen ír Kaposvár művészeti fénykoráról, Ödön bácsiról, annak gyűjteményéről. De történelmietlen látással, úgy festi le, mintha mindaz nem Rippl-Rónai nyomán vált volna rendkívülivé. Érzelmait nem fékezve csipkelődésre is ragadtatta magát a nagy művésszel szemben. Addig, amíg Ady Endre így nyilatkozik: „Büszke és irigy vagyok egy szép és nagyszerű úrra, akit Rippl-Rónai Józsefnek hívnak az emberek idelel s az angyalok odafenn...”²⁰, az újabb korosztály igazságtalan képviselője lehúzza a Mestert egy balkáni kontextusba. Bernáthból a gúny szól, amikor a művészt számárkordén ülő Buddha szoborként írja le. Holott tisztában volt vele, hogy Rippl-Rónai hiú volt, és sokat adott a külső megjelenésre.²¹ Bernáth édesapja a rendhagyó modorú Marcali ügyvéd volt, aki elhagyta családját. Elváltak szülei, mert a különc apa, duhaj társasági életet folytatott.²² A család szétesése lelki sérülést okozhatott

¹⁸ Martyn Ferenc szóban elmondott visszaemlékezései 1956-ban Közli Hárs Éva: Martyn Ferenc. Budapest, 1975.

¹⁹ Rippl-Rónai József és Martyn Ferenc levelek a Rippl-Rónai Múzeum adattárában.

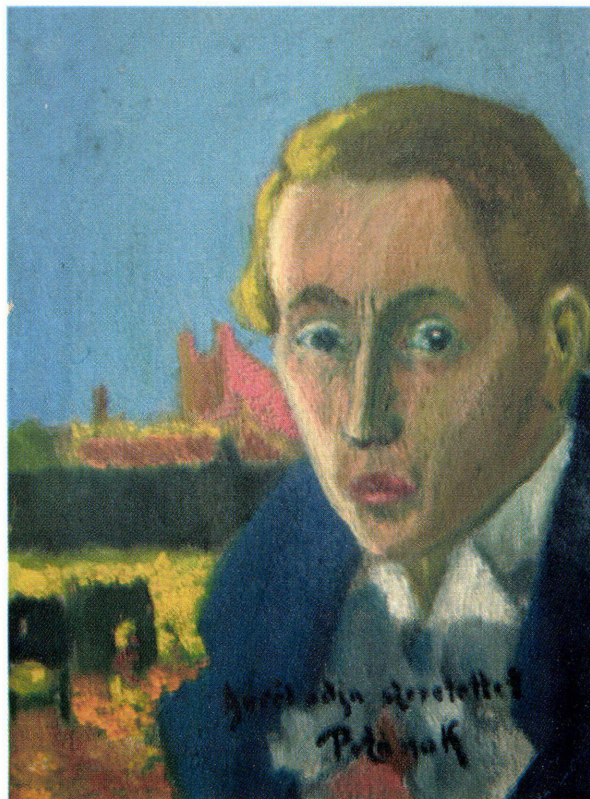
²⁰ Vasárnapi Újság, 1915. szeptember 19.

²¹ Bernáth Aurél: Így éltünk Pannoniában. Szépirodalmi Könyvkiadó 1956. Személyesebb dolgokról 319. old.

²² Bernáth Aurél: Így éltünk Pannoniában. Szépirodalmi Könyvkiadó 1956. Marcali. 25. old.)

Bernáth Aurél: Kávéházi részlet, 1914.
pasztell, papír, 21,8×15 cm, RRM

Bernáth Aurél: Ifjúkori önarckép, 1914.
olaj, karton, 21×14 cm, RRM

az érzékeny Aurélban. A botrányos válás a századelőn olyan furcsa következménnyel járt, hogy Bernáth Aurél anyai nagyapja, a Kaposváron köztekintélyű Roboz István megszakította kapcsolatát lányával, Bernáth Aurél édesanyjával. Az elvált asszony három gyermekével Kaposvárra költözött. Aurélnak egész fiatalon dolgoznia kellett, hogy eltartsa a családot. Dr. Fleiner Mór ügyvéd irodájában alkalmazták. Fleinerné vezette Rippl-Rónai körébe. Az apa emléke nyomasztotta Bernáthot. Onnan eredő előítélettel szemlélte a Róma-Villában zajló vidám légkört, a művészi, társasági életet. Ő ettől egészen irtózott. Rippl-Rónaiban csak a rosszat látta:” Ő afféle rokkó virágot plántált a honi napraforgók táblájába... Kényelmes volt...falta a nőket, imádta a hasát...”²³

A különös helyzetet átérezhette Rippl-Rónai Ödön, aki atyai barátsággal erősítette a tehetséges fiatalember megtépzott önbizalmát. Jó érzéssel nem a Mester felé, hanem Nagybányára, a festőiskolába irányította modern szellemű művészetet tanulni.

Az 1910-es évekbeli Rippl-Rónai körből ered a végletes szembenállás Martyn Ferenc és Bernáth Aurél között. Martyn, aki a magyarországi absztrakt festői nyelv egyik letéteményese, Bernáth művészetéről gyakran nyilvánosan is elítélően szólt. Bernáth, mint főiskolai tanár kinyilatkoztatta, hogy elfogadhatatlannak tartja az absztrakt művészetet. A későbbi évtizedek során a kaposvári gyökerű személyes ellentét a magyar művészeti harc frontjának állását jelölte ki. A budapesti a főiskolán Bernáth, Pécsen Martyn körül csoportosultak a magyar festők ellenséges érzelmű nemzedékei.

Bernáth „Kávéházi részlet” című képe a Turul Nagy-kávéház belsejéről, valamint egy fiatalkori önarcképe Rippl-Rónai hatást mutat.

Tucsics János (1889–1916 körül) eredeti, délszláv neve Ivan Tucic, nem volt Rippl-tanítvány, de a modern tábornot erősítette. 1908–09 táján Budapesten Szinyeinel és Zemplényi Tivadarnál, majd Münchenben Agelo Jank iskolájában tanult. A tízes évek elején Kaposváron élt. Rippl-Rónai Ödön megkedvelte és több képét megvásárolta. Legjobb képeit impresszionista szemlélet jellemzi. A világháború után nyoma veszett, valószínű, hogy elesett a fronton.

Kozma Lajos (1884–1948) 1910-ben Kaposváron kiállítást rendezett rajzaiból és festményeiből. Rippl-Rónai szimpatizált azzal a törekvésével, hogy a népművészeti motívumok stilizált elemeit alkalmazta. Nagyon sok irányban mutatott kiemelkedő tehetséget: grafika, könyvművészet, bútortervezés, építészet. Bútorain látható díszítő elemek a „kozma – arabeszkek”, formavilágukkal a „kozma-barokk” stílus képviselői. Mérnökként a modern építészet szellemében tervezte a budai villákat. Egy riplisi pasztellje Ödön révén került a múzeum gyűjteményébe. A testvére volt Kozma Sándor (1886–1944) kaposvári képerkeskedő.

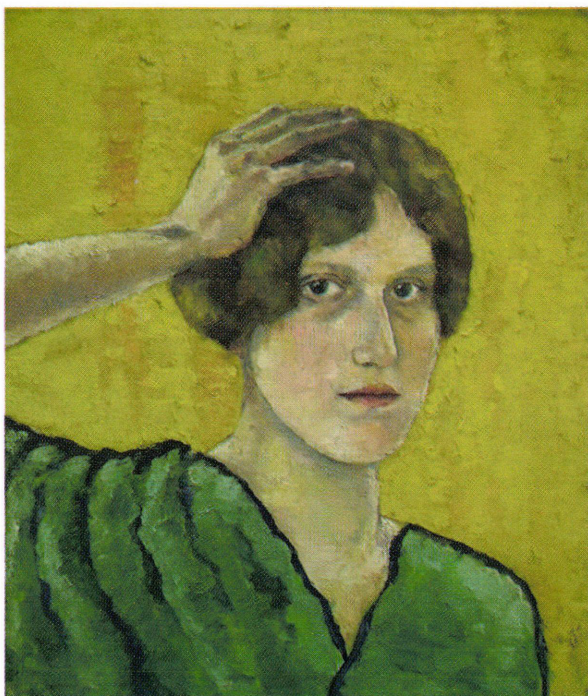
Tucsics János: Rippl-Rónai Ödön arcképe

Kozma Lajos: Róma hegylánc Kaposváron, 1911 k. pasztell, RRM

Goszthony Mária (1893–1989) a földbirtokos arisztokrácia kiváltságait elvetve lett művész. Rippl-Rónai az 1910-es években gyakori vendég volt Bárdudvarnokon, Goszthony Mihály földbirtokos ügyvéd kastélyában. Leánya, Mária Budapesten a Haris-közben működő szabadiskolában volt Rippl-Rónai tanítványa. 1918-ban Kernstok Károly tanítványaként, a nyergesújfalúi művésztelepen vált az aktivista festők tagjává. A korai önarckép háttérének élénk sárgája, a helyenként körbefutó vastag kontúr közvetlen Rippl-Rónai hatásra utal.

²³ Bernáth Aurél: Így éltünk Pannoniában. Szépirodalmi Könyvkiadó 1956. 438. old.

Goszthony Mária: Zöldruhás önarckép, 1916 k.
olaj, karton, RRM

Raksányi Lajos (1895–1986) az 1910-es évek végétől 1925-ig rajztanárként működött Kaposváron. 1922-ben a Korona Szállóban Martyn Ferencsel közös kiállításon szerepelt az erdélyi frontvonal békés napjain festett képeivel. Abból az anyagból az egyik kukoricás stílusú kép a bizonyosság a Rippl-Rónai stílusa iránti figyelmére.

Raksányi Lajos: Erdőrészlet Erdélyből, 1917.
tempera, papír, RRM

Balázs János (1904–1927) munkáit Rippl-Rónai József Dr. Fleiner Mór ügyvéd művészetpártoló felesége kérésére 1921–23 között többször megnézte, véleményezte, dicsérte. A dekoratív színvilág, a képi kompozícióra való figyelem a Mester tanítása alapján született benne.

A szegény sorsa miatt félszeg, érzékeny ifjú úgy látta, hogy Rippl-Rónainak terhes a rendszeres oktatás. Amikor elmaradt tőle, Fleinerné erről tudomást szerezve finom szemrehányást tett a Mesternek. Rippl-Rónai így válaszolt: „Nem tudok én ennek semmit tanítani már. Ha így megy, nálam is többet fog tudni”. Balázs a természet ábrázolás cezanne-i látásmódját, a formai hangsúlyt, a kubizmushoz vezető látásmódot Bernáth Auréltól tanulta.

Balázs János: Tájkép szénakazlakkal, 1922.
pasztell, papír, magántulajdon

Halvax Gyula (1906–1984) édesapja, Halvax Ödön kaposvári ügyvéd rokoni alapon és Róma-hegyi szőlőbeli szomszédként kérte meg a Mestert, hogy irányítsa a fiú lépéseit a művészpálya felé. Rippl-Rónai festőállványt is ajándékozott Halvax Gyulának, amikor a budapesti Képzőművészeti Főiskolán kezdett tanulni. Halvax pasztell portréin fedezhető fel a Mester hatása.

Halvax Gyula: Női arckép, 1942.
pasztell, papír, 52×47,5 cm, RRM

A hajdúböszörményi **Káplár Miklós** (1886–1935) is lakott a Róma Villában. A ház körüli munkáknál mindezen segítőt. Káplár így tudta elérni, hogy a Mester közelében tanulhasson. A téli Róma-hegyi tájat ábrázoló pasztelleje Rippl-Rónai stílusában készült. Az önállóvá lett, kiérett képeit naivnak tűnő, valójában népiesen stílizált, nagyvonalú látásmód jellemzi. Káplár a szülőföldjén közismert képeire a Hortobágy festője titulust kapta.

Káplár Miklós: Téli táj Rippl-Rónai kertjéből pasztell, papír, 24×33,5 cm, RRM

Kádár Béla (1877–1956) a Rippl-Rónai Ödön gyűjteményben őrzött 25 műve alapján vonható be a tanítványok körébe. A műgyűjtő testvérrel szoros kapcsolatban állt. Nem tudunk arról, hogy járt volna Kaposváron. Az 1907–1909-ig tartó stíluskeresési korszakában nagyon szép alkotásokkal folytatta Rippl-Rónai enteriőr korszakának kép típusát.²⁴

Kádár Béla: Enteriőr, 1910-es évek eleje pasztell, papír, 39×48 cm, magántulajdon

A Róma-villa külön korszakot jelöl ki a magyar művészetben.

Az első világháború és a Rippl család felbomlása vetett véget a virágzásának. A művész mind több időt töltött távol. Budapesten a polgári közönség pasztell arckép megrendelésekkel halmozta el. Ha összeszámoljuk a helybéli emberekről festett arcképeket, néhány barátan és szomszédon kívül, szinte csak a kiterjedt Rippl rokonság tagjaival találkozunk. A családábrázolás egész galériát töltene meg. Akadnak különlegesen szép arcképek, mint a jegyző felesége, a vaskereskedő, a zsidó ügyvéd családtagjai, a Róma hegyre járó házi orvos felesége és leánykája. Vannak kávéházi karakter rajzok, de csak 1915-ig bezárólag. Derűs légkört és a szűk körű társadalmi kapcsolatokat dokumentálják. Erre az érzelmileg fontos bázisra anyagilag biztonságos életet mégsem lehetett ráépíteni. A művész és a város kapcsolatában a családi kötelék volt a legfontosabb. Ahogy kihaltak a szülők, elköltöztek a rokonok, úgy változott, egyre rövidebb lett a művész tartózkodási ideje. A tehetséges tanítványokat Rippl Párizsba irányította. Kaposváron 1923 után a mozgásba jött művészeti élet főszerepeit statiszták vették át. A kultúrpalota építése körüli, évekig húzódó, meddő szerveződés, a szét-húzás sajnálatosan tipikus kaposvári jelenség. Rippl-Rónai Ödön gyűjteménye is a kultúrpalotában kapott volna nyilvánosságot, s ezzel a Rippl-Rónai, Vaszary és Galimberti képek által Magyarországon elsőként szem előtt tarthatók volna a művészet legújabb vívmányait. A két Rippl-Rónai privát kincseinek intézményesítése magas kultúrájú folyamatosságot, egy nagy kisugárzású hagyományt teremthetett volna.

A hosszú pauzákkal tűzdelt viszony Rippl-Rónai József és Kaposvár között hiteles és eltorzított mendedmondák szárnyra kelését és összekeveredését eredményezte.

Rippl-Rónai a főváros művészvilágában élvezhette a rangját megillető tisztelői támogatást, ott vásárolták képeit. A sorra jövő kiállítások, az állami elismerés, a kitüntetések és a jövedelem forrása mind Budapesthez kötötte. Ha 1908-ban a siker és a kényelem szeretete vezette volna, az Andrássy út valamelyik villáját vette volna meg, hogy a párizsi Munkácsy-palotában látott estélyekhez hasonló módon maga köré gyűjtse híveit. Amint láttuk, nem a nagyvárosban terjesztette ki magánbirodalmát. Döntésében a kaposvári család és az ihlető alkotó körülmény együttese játszott szerepet. A két tényező megváltozásával történt a fordulat. A pasztell arcképek korszakában, a Zorka ciklus idején már leértékelte a Róma-villát, s elcserélte volna akár egy Margit-szigetire. Lazarine, aki a birtok gazdálkodásából élt, nem engedte az eladását. A művésznek akkor már elég lett a budai műterem, ahol leülteti a modellt, ő pedig egy kicsi széken ülve, majdnem a földön pasztellezik.

A Budapesten kivívott siker fénye Kaposváron zavarosan tükröződött vissza. Rippl-Rónai művészetében a szülőváros valójában nem hitt. Nem értették a képi közlés stílizálásának fokát, miértjét, a nyelvi jelentését.

²⁴ Gergely Mariann: Melankolikus utazás. Kádár Béla. Mű-Terem Galéria, Budapest, 2002. 14. old.

Éppen a modern kifejezési stílusban nem találtak értéket, amelyért nehéz, áldozatos sorsot vállalt Rónai. Minden a művésszel összefüggő dolognak csak az extrém oldalát látták. Valójában nem tudták megérteni azt, hogy számukra az egyáltalán nem tetsző festményekkel is sikeres és gazdaggá lehet válni. Egy kalandos út mesébe illő, szerencsésjét olvasták ki életéből. Sok öröm és büszkeség forrása lett a hírnév. Kaposváron a tekintélyt nem a művészetért, hanem a hírnevéssé és a vagyonszássá válásért kapta. Akinek ott birtoka van, annak van tekintélye is. A többségtől elütő külsőségekben, öltözködésben, hajviseletben mutatkozó külön eltérések a kisvárosi polgárban kétes érzelmeket keltett. Az is botránys, hogy idegen nővel élt, mint tudjuk, sokáig nem volt Lazarine-nal megesküdve. Az anyagilag független, a hivatali rangra fittet hányó, magabiztos fellépésű művész az illetlenség és dőlyf benyomását keltette a címzetes urak szemében. A sajtója jó volt, de ez nem jelentette azt, hogy ugyanolyan mértékben elfogadták volna, mint Budapesten. Az olyan kis város, mint Kaposvár tovább megőrzi a nagy művész által keltett örvények nyomát, mert kevés a változás, ami eltörölné.

Minden extrémítás tetejében, ott láthatták a szolid polgárok a „kukoricás” képeket. Már a stílus megjelölése, „kockacukros”, vagy „kukoricás” is, komolytalanul hatott rájuk. Maga a művész, mit sem törődve az elmélettel, ejtette ki rájuk a címkévé vált szót. A mozaikos ecsetkezelés vadágát a művészkollégák is rosszálló megjegyzésekkel illették. Durvának tartották, azt a temperamentumot, vitalitást, amely Rippl-Rónait elvezeti a „vad” stílushoz. Csaknem száz év kellett, hogy az európai művészet ismeretében, a „magyar vadak” stílus kategória meghatározásával, a kukoricás Rippl képek kiemelkedően megbecsült helyre kerüljenek. Az enteriőr képeket már a maga idején gyorsan tudták megérteni és befogadni. Azért, mert kapcsolódást tartalmazott a XIX. századi zsáner témájú művészettel. A modell felismerhetősége nagyon szórakoztatóan hatott. Kaposváron ezt is félreértéssel fogadták. Ismerjük Piacsek bácsi panaszát Margit leányától, hogy Rippl-Rónai ecsetjétől, a karikatúraszerűen kigúnyoltnak érezte magát. – „... Jóska kissé eltúlozta nagy orrát és piros arcszínét, viszont tökéletesen megőrkítette sajátos mozdulatait.”²⁵

Amikor Rippl-Rónainál az öregség és az alkotói kényelem ideje bekövetkezett, lelepleződött az esendő ember. A munka és összpontosítás szempontjából kevésbé megterhelő, de jövedelmező pasztell arcképeket vállaló művészbé – a hírnév magasáról letaszítván, lehet rúgni. „Eladta magát. Lipótvárosi szalonfestő. Legfeljebb a párizsi korszaka marad fenn.” – így nyilatkozott Bernáth, aki nem állhatta a szecessziós stílust és a „kukoricás” képeket szóra sem tartotta érdemesnek.²⁶

Rippl-Rónai budai műtermében Hermann Lipótnéval 1926 k.

Jöttek az új radikálisok és árnyékukban előbújtak a sértettek, akikről Rippl-Rónai valaha kíméletlen bírálatot mondott. Bernáth szerint „nem mondott ő jót senkire.”²⁷

A fent idézett Rippl-Rónai levél és visszaemlékezési dokumentumok alapján igaztalan az állítás. Tudott jót mondani és dicsért is. A festőforradalmár nem pedagógiai szempontokat fontolgatva, hanem radikálisan fogalmazta meg ítéletét. Az idős és bölcs Rippl-Rónai átlátott a fiatal kollégák támadásán. Tudta, hogy a nemzedékek harcával, súlyos drámák, sértődések mentén újul meg a művészet. Fiatal korában ő is heves indulatokat táplált a művészi tekintélyuralommal szemben. Szerette a fiatalokat, bízott bennük, segítette, tanította őket. Ismertté vált eset, amikor már részt vett a budapesti kiállítások zsűrijében, a MIÉNK 1909-i anyagát bíráló zsűritagokat, Szinyei Merse Pált és Ferenczy Károlyt is meglepő, nézeteltéréshez vezető engedékenységet tanúsított az újat hozó, kísérletező fiatal festők képei iránt. Ugyanazok a fiatalok egyszer-kétszer bevették a saját kiállító csoportjukba, végül mellőzték Rippl-Rónait. Fájlalva vette tudomásul, hogy végül őt is meghaladta a kor. Túltette magát rajta.

1927. őszén a Róma-villában történt, hogy Bernáth Aurél meglátogatta nagybeteg Rippl-Rónait.

Az életével leszámolt Rippl így szólt Bernáthnak, aki mélyen megrendült a hallott szavaktól.

„ – Azért én magát mindig szerettem.

Azért mondta, tehát megbocsátotta leveletem.

Vén cigány vagy! – gondoltam, s ugyanakkor a belső sírás is fojtogatott.”²⁸

²⁵ Horváth János: Rippl-Rónai emlékkönyv. Kaposvár, 1995. Piacsek bácsi és leányai. 20. oldal.

²⁶ Bernáth Aurél: Utak Pannóniából. 1960. Szépirodalmi Kiadó. Búcsúm Rippl-Rónaitól. 432. oldal.

²⁷ Bernáth Aurél: Utak Pannóniából. 1960. Szépirodalmi Kiadó. Búcsúm Rippl-Rónaitól. 438. oldal.

²⁸ Bernáth Aurél: Utak Pannóniából. 1960. Szépirodalmi Kiadó. Búcsúm Rippl-Rónaitól. 442. oldal.

Kádár Béla: Szalonban, 1910-es évek eleje, olaj, karton, 70×100 cm, magántulajdon

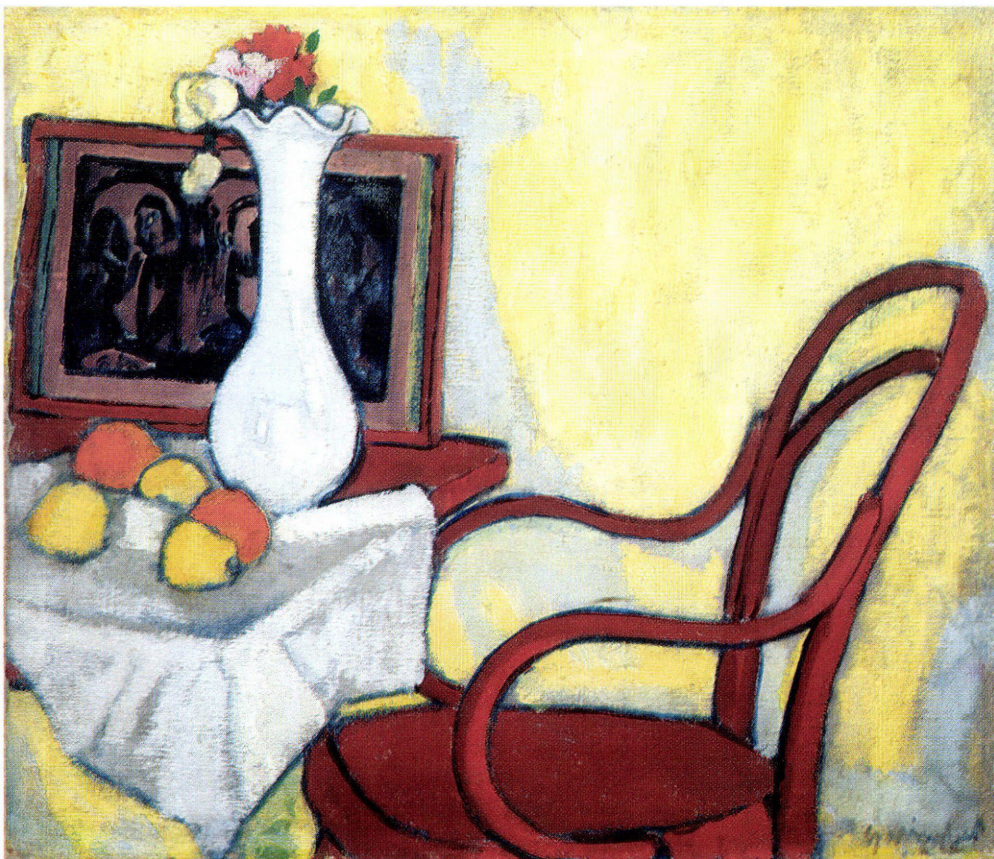
Martyn Ferenc: Három nő fák között. 1916. olaj, lemezpapír, 36,5×44 cm

Martyn Ferenc: Anella, 1914.
olaj, karton, RRM

Galimberti Sándor: Rippl-Rónai József műterme, 1909.
olaj, vászon, 80×60 cm, magántulajdon

Galimberti Sándor: Interieur (Szék és gyümölcs csendélet) 1908–9.
olaj, vászon, 64×75 cm, Kieselbach Galéria tulajdona